

תיקון עולם בהדרגה

בין דורו של אדם לדורו של נח

בפרשתנו אנו מוצאים כי בהמה, חיה, עוף ודגת הים נמסרו בידי האדם תיכף לבריאתו, על מנת שיהיה רודה ומושל בהם, שכך נאמר: "ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשׁוּ ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמֶשֶׁת על הארץ".

אלא שרדייה זו לא כללה התר הריגה ושחיטה לצורך אכילה^א, שכן הפסוק הבא מלמד: "ויאמר אלקים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאֲכֹלָה". לא האדם בלבד נאסר באותה שעה בהריגת החיות והבהמות, אלא גם עליהן עצמן נאסרה טריפת חיות ובהמות אחרות – "ולכל חַיַּת הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאֲכֹלָה, ויהי כן".

ואולם, איסור זה לא נשאר בעינו לאורך זמן. עשרה דורות לאחר מכן, כשיצאו נח ובניו מן התיבה אחר המבול, הותרה להם אכילת בשר^ב – "כִּירַק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל". לעומת זאת, איסור אחר נתחדש והוא איסור אכילת אבר מן החי, שקודם לכן לא היה בו כל צורך: "אֶךְ בֶּשֶׂר בְּנִפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכְלוּ". בנוסף, נאסרה על האדם הריגת אדם אחר, ואפילו הריגת עצמו: "וְאֶךְ אֶת דַּמְכֶם לִנְפְשׁוֹתֵיכֶם אֲדַרְשׁ מִיֵּד כָּל חַיָּה אֲדַרְשֶׁנּוּ וּמִיֵּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם. שִׁפְךְ דַּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפַךְ, כִּי בְצַלֵּם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם".

נשאלת השאלה: מה יחסה של התורה לאכילת בשר? אם מדובר במעשה בעייתי ובלתי מוסרי של הריגה נצלנית, מדוע הותר לבני נח? ואם מדובר במעשה ראוי, שכן הבהמות נבראו לצורך האדם וזה סדרו של עולם, מדוע נאסר על אדם הראשון?

החזון והמציאות

מרן הרב זצ"ל דן בשאלה זו בהרחבה ב"חזון הצמחונות והשלום", ולדבריו ברור שמתוך מה שהתורה אסרה את אכילת הבשר בראשית הבריאה על אדם הראשון, נזר הבריאה ויציר

א. וראה דברי הגמרא (סנהדרין נט, ב) – "אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, שנאמר 'לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ' – ולא 'חית הארץ' לכם". ואף-על-פי שהותרה רדייה – "מאי לאו לאכילה? לא, למלאכה".

ב. ראה סנהדרין שם.

כפיו של הקב"ה, יש להסיק שאכן זוהי שלמות ההנהגה המוסרית, הנמנעת מכל מה שיש בו קיפוח חיים לברייה כלשהי.

מתוך כך, ממאן הרב זצ"ל לראות בהתר האכילה שבדורו של נח סוף פסוק, וכך הוא כותב:

אין ספק לכל איש משכיל והוגה דעות שהרדייה האמורה בתורה, "וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ", איננה מכוונת לרדייה של מושל עריץ המתעמר בעמו ועבדיו רק להפיק חפצו הפרטי ושרירות לבו; חלילה לחוק עבדות מכוער כזה שיהיה חתום בחותם נצחי בעולמו של ד', הטוב לכול ורחמיו על כל מעשיו, שאמר "עולם חסד יבנה".⁷ וביותר, שכבר העידה תורה שפעם אחת התאוששה האנושות בכללה להתנשא אל מצב המוסר הרם הזה, כפירושם של חז"ל בכתובים המוכיחים שאדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה... רק אחר שבאו בני נח, אחרי המבול, הוא שהותר להם... ומעתה, האפשר הוא לצייר שתהיה נאבדת לנצח טובה מוסרית רבת ערך שכבר הייתה במציאות נחלה לאנושות?⁸

מתוך דבריו אנו למדים שלפני החטא עמד האדם במצב מוסרי גבוה, ולפי ערך מדרגתו היה ראוי שתיאסר עליו אכילת הבשר. אמנם לאחר שחטא האדם ירדה רמתו המוסרית, וממילא לא היה שייך עוד למדרגה המוסרית הנעלה של איסור אכילת הבשר.

רמז נוסף כיוצא בזה ניתן למצוא בסגנון הפסוקים האמורים לבני ישראל לאחר שנתעלו וקיבלו תורה מסיני, כשכבר נאסרה עליהם אכילת בהמות וחיות טמאות ואף הטהורות לא הותרו אלא עלידי שחיטה כדת וכדין: "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכול בשר"⁹ – לשון תאוה הנלווית בדרך כלל אל החטא, המורה על כך שהמציאות שבה אדם אוכל בשר בהמה או חיה הנה מציאות 'דיעבדית' וחסרה.

וכדברי הרב:

יש כאן גערת חכם נסתרת והערה גבולית, כלומר: כל זמן שמוסריותך הפנימית לא תקוץ באכילת בשר בעלי-חיים כמו שכבר אתה קץ מבשר אדם, שעל כן לא הוצרכה תורה לכתוב עליו איסור מפורש, שאין האדם צריך אזהרה על מה שקנה לו כבר מושג טבעי בזה, שזהו כמפורש – שבבוא התור של המצב המוסרי האנושי

ג. תהלים פט ג.

ד. חזון הצמחונות והשלום, אות ב (בעריכת הרב הנזיר זצ"ל).

ה. דברים יב כ.

לשקץ בשר בעלי חיים מפני הגועל המוסרי שיש בו, הלא אז לא תאווה נפשך לאכל בשר, ולא תאכל, שהרי דברי תורה נדרשים מכלל לאו הן ומכלל הן לאו.¹

משמעות הדברים: התורה תולה את התר האכילת הבשר בתאווה הכרוכה בו, כדי להשמיענו שיבוא יום שבו יתעלה העולם אל מדרגה מוסרית כזו שתפקיע את עצם התאווה לאכול בשר. כדרך שאדם בריא חש כיום שנפשו קצה ברעיון של אכילת בשר אדם, כך הוא עתיד לחוש כלפי המחשבה על אכילת בשר בעלי-חיים.

השקר שבנהייה אחר המוסריות השלמה בטרם עת

אמנם, אין להסיק מתוך הדברים הללו שאכן אכילת בשר אינה ראויה לנו 'לכתחילה' בדורותינו, וכפי שממשיך הרב זצ"ל ללמדנו:

אמנם אחרי הרפיון האנושי, הנמשך גם כן מנפילתו המוסרית, ראוי לאכול בשר... שראתה החכמה האלהית שהאדם נפל ממצבו המוסרי, ועד שיעלה במעלה זו, שיתנער ויבוא להכרה המוסרית האמיתית, עד העת המאושרה והנאורה היא אין אותה המעלה המוסרית של הכרת משפטם של בעלי-חיים ראויה לו כלל. וכמשפט כל מי שקופץ ליטול את השם להתחסד במידת חסידות, הבלתי הולמתו, שאינה מביאה לו כי אם ערבוביא בדעותיו והליכות חייו.²

כאן למדנו הוראה חשובה: תיקון עולם נעשה בהדרגה, והדילוגים רק מעכבים את היגלותו. כל עוד לא בא העולם אל אותה מעלה מוסרית שלמה ומרוממת, אין לראות ערך בצמחונות כדרך חיים. אדרבה, זו עלולה להסב נזקים לאוחזים בה. הרב מוסיף ומטעים את דבריו:

כן הוא משפט האדם בכללו, שנפל לדיוטא התחתונה של שפלות המוסר עד כדי שליטת האדם באדם לרע לו... כמה מגוחך הדבר אם עם כל עוד טומאתו בו, יפשוט טלפיו ויפנה לו לדרך צדקה הרחוקה, להתחסד עם בעלי-חיים, כאילו כבר גמר כל חשבונותיו עם בני אדם הברואים בצלם אלקים, כאילו כבר העמיד הכול על נכון, כבר העביר את שלטון הרשעה והשקר, שנאת עמים וקנאת לאומים, איבת גזעים ומריבת משפחות, המביאה להפיל חללים רבים ולשפך נחלי דמים – כאילו כל אלה כבר אפסו מן הארץ, עד שאין לה לאותה חסידה "האנושית" במה להצטדק כי אם לפנות להעמיד על נכון מוסרה בדרך בעלי-חיים.³

כך הדריך הרב זצ"ל גם את בנו, הרצי"ה זצ"ל, כשגילה נטייה מוסרית לדרך הצמחונות:

1. חזון הצמחונות והשלום, אות ד.

2. שם.

3. שם.

על דבר אכילתך עיקר כוונתי שתדקדק יפה יפה אם לא תגרום מניעת אכילת בשר חלילה שום רפיון כל דהו בהתפתחות האומץ הגופני והנפשי, ושלא ללכת שבוי אחרי הדילוגים על ההרים של תנועת צער בעלי־חיים, שרובם כמדומה יש במעמקי רוחם טינא גנוזה של שנאת הבריות, וכל המידות המסתעפות ומכורכות עמה, ודי לנו ההוכחה של תפיסת המקום אשר לתנועה זו במחנה האפל של שונאי ישראל^ט המעמיקים ברשעתם.^י

כך היא המידה: מוסר עליון טרם זמנו לא רק שאינו מתקן את העולם אלא שהוא גורם להריסתו. משום כך ניתן למצוא בהיסטוריה האנושית תרבויות מפוארות, כביכול, שעם כל אצילותן ועדינות רוחן החיצונית גיאלו ידיהן בדם חפים מפשע בעודם מדברים גבוהה גבוהה למען צערם של בעלי־חיים.

אמנם, ממשיך הרב וכותב אל בנו:

אף־על־פי שיש מקום לניצוץ אורה זה להיות חודר לפעמים אצל גדולי קדושי רוח השואפים לרוממות קודשי קודשים, לדלות מים עמוקים מבאר מים חיים, מנחל ד', אשר יצא מבית ד' להשקות את נחל השיטים.

הוזה אומר: גם בזמננו יש מקום להנהגה מוסרית עליונה זו של הינזרות מאכילת בשר, אך אין היא ראויה אלא לאותם צדיקים קדושי עליון אשר זיכנו את מידותיהם וכל הלך רוחם נוטה אל הקדושה והטהרה.

מנגד, להמון העם ראויה אכילת בשר, העשויה אף לרומם אותם על־פי מצבם המוסרי הנוכחי. לרוממות זו שני צדדים – אחד בבחינת "סור מרע", ואחד בבחינת "ועשה טוב".

"עשה טוב" כיצד? אומר הרב:

הרעיון המקודש של העלאת נפש הבהמית וניצוצות הקודש, ההולך בסוד שיח צפונות רזי תורה, הוא נותן לאומץ המוסרי האנושי ולאוויר כל חי בכללו – בהצטרפות כל היש, כל מעשה ד' הגדול – הרבה יותר מכל מה שתוכל כל חמלה חנוקת רוח ליתן בחולשתה וכעסה גם יחד.^{יא}

"סור מרע" כיצד? אומר הרב:

אין ספק בדבר שאילו היה איסור הריגת בעלי־חיים מפורסם פרסום דתי ומוסרי... היה הדבר גורם תקלות רבות. התאוה הבהמית לאכל בשר, כשהייתה מתגברת,

ט. הכוונה לגרמניה, שבה התפתחה תנועת צער בעלי־חיים.

י. איגרות ראי"ה ח"ג עמ' פב.

יא. שם.

לא הייתה אז מבחנת בין בשר אדם לבהמה, כיון שעל כל פנים גם את נפש הבהמה היה קובע בדרך איסור והפרת חוק, וחזון מאוד נפרץ היה אז הריגת וזביחת בני אדם כדי לאכול את בשרם.^{יב}

הנהייה אחר מעלה מוסרית בטרם בוא עתה להאיר בעולם מעמיסה על האדם משא שאינו לפי כוחותיו, גם אם הוא משא מרומם ונכסף. השוואת חומרתה של הריגה בין אדם ובעל-חי הייתה מטשטשת את חילוקי המדרגות, ומביאה למציאות נוראה שבה היו שניהם כאחד נהרגים למען סיפוק התאוה הבהמית לאכילת הבשר. רק מתוך ההבדלה הברורה בין חיי האדם לחיי הבהמה התבררה מעלת צלם אלקים הטבוע באדם, וזכה ערך החיים למקומו המרכזי בתרבות האנושית.

רק מתוך כך, כשחיי האדם וחיי הבהמה הנם שני מושגים הרחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, ניתן להוסיף ולקדם את העולם במוסריותו עד לידי הרגשה ברורה שקיפוח חיים הנגרם לכל חי באשר הוא הנו עוול מוסרי מצער.

אין ספק שהתוויית הדרך בשאלה כה סבוכה, הדורשת ויתור מוסרי אמיתי – נכונות לקיפוח חיי בהמה – אינה נתונה לשיקול דעתו של אף אדם. כך מסיק הרב:

ואיי־אפשר לשיקול הדברים כי אם בדעתו של אל דעות, בשקל הדעת האלוקית, המקפת והכוללת כול... אלמלא הקדמנו מה שראוי לאחר, אז איבדנו את הכול. הרבה דעות כוזבות המשוטטות בעולם ומעבירות רבים על דעתם ועל דעת קונם, לא באו כי אם מסיבת השאיפה הנפרזה, שלא תדע עת וזמן לכל חפץ, ואין לה מעצור וגבול, ובאין די שכל להגיע להחכמה הצפונה באמונה טהורה לדעת כחה של התורה האלוקית – בין בדחיפתה את האנושות למעלה היותר רמה, בין בהחזיקה בידה לנהלה לאטה לפי כוחה, "בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה"^{יג}.

חכמה עליונה, "דעת האלוקית המקפת והכוללת כול", צפונה בהדרכות התורה. בין כאשר היא מטילה עלינו חובות ותובעת מאתנו להתרומם ולתקן את עצמנו, ובין כאשר היא מעכבת את מרוצתנו אל עבר האידיאל המוסרי שבו אנו חפצים, בשני המקרים מדובר בשיקול דעת שחורג הרבה מגבול ההשגה האנושית, ועלינו לתת בו אמון.

יב. חזון הצמחונות והשלום, אות ד.

יג. הושע יא ד.

יד. חזון הצמחונות והשלום, אות ד.

אכילת בשר לחכמים

על פי כל האמור, אנו מבינים שהיחס לאכילת בשר הנו מורכב. מתוך כך, היינו מצפים אולי מאנשי המעלה להותירה להמון העם ולהרחיק ממנה בעצמם. אולם לא כך, ואף להפך, אנו מוצאים בדברי חז"ל. כך בגמרא:

תניא, רבי אומר: עם הארץ אסור לאכול בשר, שנאמר "זאת תורת הבהמה והעוף"
 – כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור
 לאכול בשר בהמה ועוף.¹⁰

בנוסף, מצינו מצוות מתנות כהונה של זרוע לחיים וקיבה הניתנים לכהן מכל בהמה הנשחטת לאכילה. הרי שדווקא הכהנים – נושאי התורה ומורי ההוראה בישראל, אלו שעליהם נאמר "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא"¹¹ – הם הנהנים העיקריים מבשר החי, וזאת בהוראת התורה המפורשת. כיצד ניתן להבין זאת?

עונה על כך מרן הרב זצ"ל, שסוף סוף אכילת הבשר היא הדרך לחיזוק האדם, שבמצבו החלוש – לאחר הירידה המוסרית – אינו יכול להיות בריא בגופו ובנפשו ללא החיזוק שהוא שואב מאכילת הבשר. תכלית החיזוק הזה, כמובן, אינה גופנית-חומרית בלבד אלא רוחנית, שכן חיזוק האדם הוא גם חיזוק היכולת האנושית לתקן את העולם ולהביאו למעלתו המוסרית העליונה. נמצא שדווקא אכילת הבשר בדורותינו היא המביאה, בעקיפין, לאותם ימים נפלאים שבהם לא נאכל עוד בשר ולא נקפח חיי ברייה כלשהי, וכדברי הרב זצ"ל:

עליכן המרכז של אכילת הבשר במשקל הצדק נמצא רק במקום החכמה, וביותר במקום שהחכמה מתאמצת להרחיב גבולותיה ולקנות לה ידיעות חדשות בתורה ודעת ד', שהוא הדרך המפולש לתיקון המציאות כולה באחרית הימים... ועל-זה נסמך מאמרם ז"ל: "עם הארץ אסור לאכול בשר". עליכן ציוותה התורה ליתן מתנות מבשר החולין לכהנים מורי התורה ודורשיה... להודיע שאמנם הבשר יבוא לתועלתו רק בהיטולו מחכמים לסעד הרחבת התורה והחכמה, שממנה תוצאות לשכלול המציאות בכללה.¹²

חכמי התורה הם העוסקים בהתעלות המוסר ובקידומה הרוחני של האומה בפרט והעולם בכלל, ומשום כך דווקא להם ראויה אכילת בשר – שכן העוול המוסרי הכרוך בו לא הותר

10. פסחים מט, ב.

11. מלאכי ב ז.

12. עין-אי"ה שבת א: יט.

אלא לתכלית זו, המתבטאת בחייהם. מנגד, עם הארץ מסמל את ההפך, ומשום כך היה מקום לאסור עליו את אכילת הבשר.

העתיד הנראה מרחוק

מצד אחר יש לשאול כיצד כל האמור יש בו כדי להצדיק את אכילת הבשר. וכי בשל ירידתו המוסרית של האדם צריכה הבהמה לסבול, והרי סוף סוף היא המשלמת את מחיר צער השחיטה!?

הרב זצ"ל מתייחס לשאלה זו במקום אחר, ואלו דבריו:

חובה ישרה היא גם כן לבעלי-חיים להיות משלמים מס הראוי להם כפי הנחוץ להשתלמות האדם על חשבונם, שהרי על-ידי עליו מעלת האדם סופם שגם הם יתעלו, ובטוב לאדם יחיל גם טובם הם. והדבר דומה למספר האנשים הנופלים במלחמות, שנוסדו על דבר צדק ומטרה רוממה להשתלמות האדם, שלא תחשב עוול גם בחוק האדם.^{יח}

כידוע לנו מדברי אגדה, חטאי האדם הורידו את העולם כולו במוסריותו – אדם ובהמה. קודם החטא לא טעם האדם טעם מיתה, וגם הבהמה לא נהרגה בידיו. לאחר החטא, כשנגזרה עליו גזירת המיתה, נגזרה גם על הבהמה גזירת ההריגה והאכילה^{יט}. יעוין גם בדברי הרמב"ן^כ, המבאר שטבען של החיות הטורפות הוא סימן לירידה המוסרית שנגרמה להן בעטיו של חטא האדם. הרי כשנבראו נאמר בהן: "ולכל חית הארץ... את כל ירק עשב לאֲכֹלָה", ורק לאחר מכן נתחדש בהן טבע האכזריות לטרוף אדם, חיה ובהמה ולאבד את חייהם.

אמנם לעתיד לבוא יתעלה העולם, מתוך עבודתם של חכמי ישראל, ואז ישוב הטבע הראשון לאדם ולבהמה כאחד.

על התעלות הבהמה כותב הרמב"ן:

בהיות ארץ-ישראל על השלמות תשבות רעת מנהגם [של החיות] ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם... שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש כאשר היה בטבעם מתחילה.^{כא}

יח. עין-אי"ה ברכות ו: סה.

יט. ראה תורה-תמימה בראשית א: סו.

כ. לבראשית ט ה, ד"ה "דמכם". ראה גם דבריו בביאורו לויקרא כו ו, ד"ה "ונתתי שלום".

כא. שם.

על התעלות האדם כותב הרב זצ"ל:

כשלא יהיה כל צורך בכך [באכילת בשר] ממילא גם תלמידי־חכמים לא יזדקקו לאכילת בשר, והכתוב אומר ב[נפרשת ה]ברכות: "ואכלתם לחמכם לשבע"^כ, ומסגולת לשון הקודש שהסעודה תיקרא לחם, על שם התעודה המוסרית היותר עליונה שתהיה לעתיד לבוא.^כ

משמע: לעתיד לבוא תהיה סעודתו העיקרית של האדם מבוססת על הפת, הבאה מן הצומח.

אך זאת לדעת, ש"לעתיד לבוא" שבו אנו מדברים הוא העתיד הרחוק מאוד, שהרי קודם לו בניין בית־המקדש בב"א, שיחזיר לנו את עבודת הקרבנות^כ. סדר הדרגתי של מדרגות רבות צפוי לנו עד תיקון העולם והשבתו למעלת גן־עדן, שבו התגורר אדם הראשון קודם. החטא, מציאות שבה גם מאכלו של אדם וגם קרבנותיו יבואו מן הצומח בלבד. אל הימים הרחוקים הללו נושא הנביא עיניו בדבריו: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות"^כ, ואומר על כך הרב זצ"ל:

אבל לעתיד לבוא שפע הדעת יתפשט ויחדור אפילו בבעלי החיים, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה'", וההקרבה שתהיה אז של מנחה – מהצומח – תערב לד' כימי עולם וכשנים קדמוניות.^כ

אם כן, עיקר הלקח שאנו לומדים מסוגיה זו הוא שלילת הנטייה לדלג על גבי מדרגות מתוך כיסופים אל התעלות שלמה. לא זו הדרך ולא זו העיר. כל עוד לא שוררת אחווה בין כל האומות, כל עוד ישנה השחתת מידות וירידת מוסר בין אדם לחברו, כל עוד העולם מלא רצח ותיעוב, אין אנו יכולים עדיין לגשת לתיקון מעמדם של בעלי־החיים ולייקור ערך חייהם. כל ניסיון כזה עלול ליצור עיוות מוסרי, "והננו רואים בעינינו כי בכל מקום שהקשיחו בני אדם רחמים מאיזו מפלגה של אנשים בתור בני־אדם, יתעוררו גם לרחם על בעלי־חיים ולא עליהם"^כ. הווה אומר: אם ראית רחמנות יתרה על בעלי־חיים, דע שפעמים רבות היא באה כדי להשקיט את מצפונם של אלו המתאכזרים לבני־אדם ומקשיחים את לבם מלרחם עליהם.

כב. ויקרא כו ה.

כג. עין־אי"ה ברכות ז: מא.

כד. כדברי הרמב"ם הלכות מלכים יא: א: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד לישנה... ובונה מקדש... וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין...".

כה. מלאכי ג ד.

כו. עולת ראי"ה עמ' רצב.

כז. עין־אי"ה ברכות ב: טז.

עם זאת, יש ערך רב בידיעת העתיד הרחוק הזה. כך נוכל לדעת לאן עלינו לשאוף, וידיעה זו עצמה תיטע בנו כוח ואמון בסגולותינו המוסריות הפנימיות וביכולתנו לתקן את עצמנו ויחד עמנו את העולם כולו. כל זאת, רק על־פי הוראות התורה:

שכוונת התורה כולה היא להחזיר את העולם לתיקונו, והמון המסיבות – כשיתנהגו על־פי עצותיה העמוקות של תורה, הנתונות מפלא יועץ אדון כל המעשים ב"ה – הן יביאו את המצב המתוקן.^{כח}